

LEKCE IX.

Rovnost mužů a žen v kontextu českého rodinného práva, právní aspekty umělého přerušení těhotenství

Zpracovala: Markéta Hamrlová

Tématické okruhy: *Manželství (vznik, zánik, vzájemná práva a povinnosti manželů, společné jmění manželů). Nesezdané soužití. Právní aspekty vztahu rodičů a dětí z pohledu gender (rodičovská zodpovědnost, rozhodnutí o výchově a výživě nezletilých dětí). Právní aspekty přerušení těhotenství. Rodičovská dovolená.*

Ochrana rodiny a mládeže je na té nejbazálnější úrovni zakotvena zejména v těchto základních mezinárodních dokumentech a úmluvách:

- v Čl. 16 - Všeobecné deklarace lidských práv
- v Čl. 23 - Mezinárodního paktu o občanských a politických právech (vyhl. č. 120/1976 Sb.)
- v Čl.12 - Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a svobod (vyhl. č. 209/1992 Sb.)
- v Úmluvě o právech dítěte (vyhl.č. 141/1991 Sb.)
- v Mezinárodní úmluvě o odstranění všech forem diskriminace žen (vyhl.č. 62/1987 Sb.).

Čl. 32 - Listiny základních práv a svobod - potom vymezuje, že rodičovství a rodina jsou v ČR pod ochranou zákona.

Manželství (vznik, zánik, vzájemná práva a povinnosti manželů, společné jmění manželů).

Vložená nepovinná literatura (vložit):

- **Maříková, H.:** Proměna rolí muže a ženy v rodině In: Společnost mužů a žen z aspektu gender - sborník studií (Open society fund), první vydání, Praha, Open society fund, 1999, str. 51 - 57

Jak už bylo uvedeno výše základní ustanovení o manželství a rodině jsou v českém právním řádu zakotvena v Listině základních práv a svobod. Klíčovým předpisem z oblasti rodinného práva je potom **zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších změn a doplňků** (dále jen „zákon o rodině“). Tento zákon upravuje zejména otázky vzniku a zániku manželství; vzájemných práv a povinností mezi manžely, vztahu mezi rodiči a dětmi; problematiku náhradní rodinné péče a otázky výživného. Neupravuje však vztahy druha a družky a vztahy osob stejného pohlaví spojených mezi sebou intimním vztahem.

Rodinně-právní vztahy představují specifický typ společenských vztahů v rámci soukromého práva. Řada ustanovení v zákoně o rodině má charakter imperfektních tzn. nevynutitelných právních norem.

Legální **definici pojmu manželství** obsahuje § 1 zákona o rodině, podle něhož je manželství „*trvalé společenství muže a ženy*“ a jeho hlavním účelem je „*založení rodiny a výchova dětí*“.

Podle ustanovení § 18 zákona o rodině ***mají muž a žena v manželství stejná práva a stejné povinnosti***. Jsou povinni žít spolu, být si věrni, vzájemně respektovat svoji důstojnost, pomáhat si, společně pečovat o děti a vytvářet zdravé rodinné prostředí. I když toto ustanovení zní jako pouhá právní proklamace, může svého konkrétního významu nabýt např. v rámci rozhodování soudu o tom, komu bude nezletilé dítě svěřeno do péče pro dobu po rozvodu.¹

Podle ustanovení § 19 *jsou oba manželé povinni pečovat o uspokojování potřeb rodiny podle svých schopností, možností a majetkových poměrů*. Požadavek, aby manželé měli stejnou životní úroveň, je zdůvodněn jejich stejným postavením v manželství, v rodině a společnosti a vyplývá i z jejich stejných práv a povinností. Třebaže manželé opatřují potřeby rodiny podle svých schopností a možností, které nemusí být a zpravidla nejsou stejné, podílejí se stejnou měrou na hospodářském výsledku své činnosti a mají proto také *právo na stejnou životní úroveň*. Z tohoto práva se potom odvíjí i nárok na výživné mezi manžely tehdy, když je pravidlo práva na stejnou životní úroveň porušeno.

¹ Podle ustanovení § 26 zákona o rodině bere v soud mimo jiné v úvahu, kdo o dítě pečoval a dbal o jeho rozvoj.

Podle ustanovení § 19 odst. 2 zákona o rodině může být poskytování peněžních a jiných prostředků na náklady společné domácnosti zcela nebo zčásti vyváženo osobní péčí o společnou domácnost a děti. V případě, že jeden z manželů nesplní svoji *povinnost hradit náklady společné domácnosti*, rozhodne na návrh druhého soud (§ 19 odst. 3 zákona o rodině). Tato ustanovení však bývají v praxi hojně porušována zejména u případů obětí domácího násilí.

Vzájemná **vyživovací povinnost manželů** vzniká uzavřením manželství. Pro trvání vyživovací povinnosti není rozhodující, zda manželé žijí společně či odděleně (ustanovení § 91 zákona o rodině). Pokud jeden z manželů neplní vyživovací povinnost dobrovolně, soud na návrh druhého manžela výživné určí, přičemž se přihlíží k péči o společnou domácnost a k tomu, aby hmotná a kulturní úroveň obou manželů byla zásadně stejná. Rovněž po rozvodu má *rozvedený manžel, který není schopen se sám žít*, právo požadovat, *aby mu bývalý manžel přispíval na přiměřenou výživu podle svých schopností, možností a majetkových poměrů* (§ 92 zákona o rodině). Pokud se však prokáže, že se manžel, který žádá o výživné, na rozvratu manželství převážně nepodílel a rozvodem mu byla způsobena závažná újma, může mu soud přiznat *výživné ve stejném rozsahu*, jako je vyživovací povinnost mezi manžely, avšak nejdéle na dobu 3 let po rozvodu. Takový nárok však lze přiznat pouze při tzv. sporném rozvodu. Právo na toto výživné však zanikne, jestliže oprávněný manžel uzavře nové manželství nebo povinný manžel zemře. Rovněž poskytnutí jednorázové částky na základě písemné smlouvy způsobuje zánik tohoto práva.

Další z kategorie zejména muži v praxi hojně porušovaných práv je *právo společného rozhodování manželů o záležitostech rodiny*. V případě, že se manželé na podstatných věcech nedohodnou, jsou oprávněni v souladu s ustanovením § 20 zákona o rodině obrátit se s návrhem na rozhodnutí o této otázce na soud.

V běžných záležitostech mají manželé *právo jeden druhého zastupovat*. Jednání jednoho manžela při obstarávání běžných záležitostí zavazuje oba manžele společně a nerozdílně. To mimo jiné znamená i to, že v jiných než běžných věcech nemá jeden z manželů právo bez vědomí druhého či dokonce proti jeho vůli vstupovat do závazků. Pakliže se např. stane, že jeden z manželů např. připraví rodinu bez vědomí druhého o celý majetek, nejedná se o „běžnou věc“ a předmětný závazek se tak s poukazem na ustanovení § 21 zákona o rodině vztahuje výhradně na toho manžela, který jej uzavřel.

Ustanovení § 21 odst. 3 zákona o rodině potom umožňuje i *vyloučení automatického vzniku závazku oběma* manželům na základě jednání jednoho z nich výslovným upozorněním

třetí straně. Toto ustanovení přichází v uplatnění zejména tehdy, kdy jsou partneři již v rozvodovém řízení a jejich vztahy jsou tak většinou značně vyhocené.

Komplex majetkových vztahů mezi manžely nese název „**společné jmění manželů**“. Tento institut je upraven v zákoně č. 40/1964 Sb., občanském zákoníku, ve znění pozdějších změn a doplňků (dále jen „občanský zákoník“). Ztělesňuje v sobě *princip v zásadě rovného postavení mezi manžely*. Do jeho rámce v souladu s ustanovením § 143 odst. 1 občanského zákoníku patří *majetek* nabytý některým z manželů nebo jimi oběma společně za trvání manželství (s výjimkou majetku získaného dědictvím nebo darem, nabytého jedním z manželů za majetek náležející do výlučného vlastnictví tohoto manžela, jakož i věci, které podle své povahy slouží osobní potřebě jen jednoho z manželů, a věci vydaných v rámci předpisů o restituci majetku jednoho z manželů, který měl vydanou věc ve vlastnictví před uzavřením manželství a nebo jemuž byla věc vydána jako právnímu nástupci původního vlastníka) a dále *závazky*, které některému z manželů nebo oběma manželům společně vznikly za trvání manželství (s výjimkou závazků týkajících se majetku, který náleží výhradně jednomu z nich a závazků, jejichž rozsah přesahuje míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů, které převzal jeden z nich bez souhlasu druhého). Pokud se stane jeden z manželů za trvání manželství společníkem obchodní společnosti nebo členem družstva, nezakládá nabytí podílu, včetně akcií, ani nabytí členských práv a povinností členů družstva, účast druhého manžela na této společnosti nebo družstvu, s výjimkou bytových družstev.

Smlouvou uzavřenou formou notářského zápisu *mohou manželé rozsah společného jmění manželů rozšířit nebo zúžit*. Dále mohou manželé smlouvou uzavřenou formou notářského zápisu *vyhradit zcela nebo zčásti vznik společného jmění manželů ke dni zániku manželství*, obdobně mohou své vztahy upravit muž a žena, kteří hodlají uzavřít manželství (jedná se o tzv. předmanželskou smlouvu). Vůči jiné osobě se mohou manželé na obsah takových smluv odvolávat jen v případě, je-li jí znám.

Podle ustanovení § 145 odst. 2 občanského zákoníku je právní úkon jednoho manžela neplatný v případě, že se správou majetku ve společném jmění manželů nad rámec správy obvyklé, nedal druhý manžel souhlas. Majetek ve společném jmění manželů jde použít *k podnikání* jednoho z manželů, jen pokud k tomu druhý z manželů udělí *souhlas*. Tento souhlas je třeba udělit vždy při prvním použití majetku.

Na návrh jednoho z manželů ze závažných důvodů může soud společné jmění manželů zúžit až na věci tvořící obvyklé vybavení domácnosti (ustanovení § 148 odst. 1 občanského zákoníku). Posouzení závažných důvodů se vždy odvíjí od konkrétních okolností každého

případu. Závažným důvodem, pro který soud může na návrh některého z manželů společné jmění manželů zúžit, může být i domácí násilí. Konkrétně se může jednat například o situaci, kdy domácí násilník zabavuje veškeré finanční prostředky rodiny pro svoji potřebu, rozprodává její movitý majetek a tyto výnosy používá k hraní na automatech apod.

Na návrh jednoho z manželů soud zúží společné jmění manželů až na věci tvořící obvyklé vybavení domácnosti v případě, že jeden z manželů získal oprávnění k podnikatelské činnosti nebo se stal neomezeně ručícím společníkem v obchodní společnosti.

Společné jmění manželů zaniká až zánikem manželství. Nezaniká tedy zánikem společné domácnosti. Základní zásadou pro vypořádání společného jmění manželů je *princip stejné velikosti podílů* (ustanovení § 149 odst. 2 občanského zákoníku), ovšem v konkrétním případě je brán zřetel i na další zásady (ustanovení § 149 odst. 3 občanského zákoníku). Významným hlediskem, k němuž soud přihledne při vypořádání společného jmění manželů, jsou *zájmy a potřeby nezletilých dětí* (tzn. který z manželů má po zániku společného jmění manželů nezletilé děti ve své výchově). Dalšími kritérii, k nimž se při vypořádání společného jmění manželů přihlíží, jsou *péče o rodinu* a zásluhy o nabytí a udržení společných věcí. V rámci tohoto jsou nepochybně zahrnuty i takové okolnosti, jako alkoholismus či agresivní chování jednoho z manželů vůči členům společné domácnosti.

Vypořádání společného jmění manželů je možné třemi způsoby (ustanovení § 150 občanského zákoníku):

- dohodou o vypořádání společného jmění manželů, pro niž je stanovena obligatorně písemná forma,
- nedojde-li k vypořádání dohodou, provede jej na návrh některého z manželů soud,
- nebo nedojde-li do tří let od zániku manželství k jeho vypořádání, uplatní se fikce vypořádání. Ohledně nemovitých věcí platí, že jsou v podílovém spoluvlastnictví bývalých manželů, a že podíly obou spoluvlastníků jsou stejné. Ohledně movitých věcí platí, že se manželé vypořádali podle stavu, v jakém každý z nich věci ze společného jmění manželů pro potřebu svou, své rodiny a domácnosti výlučně jako vlastník užívá. O ostatních movitých věcech platí, že jsou v podílovém spoluvlastnictví a že podíly obou spoluvlastníků jsou stejné; totéž platí přiměřeně o ostatních majetkových právech, pohledávkách a závazcích manželům společných.

Manželství zaniká právně dvěma způsoby - smrtí či prohlášením jednoho z manželů za mrtvého a nebo jeho soudním rozvodem.

Pakliže se jsou manželé schopni na vypořádání svých záležitostí dohodnou přichází v úvahu:

- **tzv. nesporný rozvod bez zjišťování příčin rozvratu** (ustanovení § 24a zákona o rodině) - přičemž podmínkou pro takový rozvod je, že manželství trvalo alespoň jeden rok za současného naplnění podmínky nežití spolu min. po dobu 6 měsíců a manželé předloží pravomocné rozhodnutí soudu o schválení dohody o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu a písemné smlouvy o vypořádání vzájemných majetkových vztahů, o právu a povinnosti společného bydlení, příp. o úpravě vyživovací povinnosti mezi sebou navzájem.

Jinak přichází do úvahy:

- **tzv. rozvod sporný se zjišťováním příčin rozvratu** (ustanovení § 24 zákona o rodině) - soud rozvede manželství na návrh jednoho z manželů tehdy, jestliže je toto manželství hluboce a trvale rozvráceno a nelze již očekávat obnovení manželského soužití.
- eventuelně **tzv. rozvod ztížený** (ustanovení § 24b zákona o rodině) – přicházející do úvahy za situace, kdy druhý manžel s rozvodem nesouhlasí a prokáže, že on sám se převážně na rozvratu manželství nepodílel, a že by mu byla rozvodem způsobena zvláště závažná újma. V takovém případě, pokud mimořádné okolnosti svědčí ve prospěch zachování manželství, soud návrhu na rozvod druhého manžela nevyhoví. Jestliže však manželé spolu nežijí po dobu delší než tři roky, soud manželství za současného naplnění předpokladu stanoveného ustanovením § 24 zákona o rodině (manželství je tak hluboce a trvale rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití a není-li to v rozporu se zájmem nezletilých dětí daným zvláštními důvody) rozvede.

Manžel, který přijal příjmení druhého manžela, může do jednoho měsíce po právní moci rozhodnutí o rozvodu oznámit matričnímu úřadu, že *přijímá opět své dřívější příjmení*, popřípadě že upouští od užívání společného příjmení vedle příjmení dřívějšího (ustanovení § 29 zákona o rodině).

Nesezdané soužití.

Soužití osob spojených intimním vztahem **bez uzavření manželství komplexně** v českém právu **není upraveno** a nevzniká mezi nimi ani žádné majetkové společenství

podobné institutu společného jmění manželů. I když spolu tedy nesezdaný pár žije ve faktickém dlouhodobém svazku, nabývají jeho členové/členky majetek v zásadě každý do svého výlučného vlastnictví a s tímto předmětem svého individuálního vlastnictví mohou samozřejmě i samostatně disponovat. Nesezdaní partneři/partnerky se mohou stát podílovými spoluvlastníky určité věci, kdy jejich podíl následně vyjadřuje míru, jakou se podílejí na právech a povinnostech ke společné věci.

Vyživovací povinnost mezi nesezdanými partnery/partnerkami není regulována právní úpravou.

Občanský zákoník neupravuje ani vzájemné dědické nároky nesezdaných partnerů/partnerek. Tito mohou být za splnění zákonem definovaných podmínek pokládáni pouze za *tzv. osoby spolu žijící* a mohou po sobě navzájem dědit ve druhé nebo třetí dědické skupině (ustanovení § 474 a 475 občanského zákoníku).

Soužití nesezdaného páru většinou naplňuje toliko znaky stanovené pro definici **společné domácnosti** (ustanovení § 115 občanského zákoníku), kterou tvoří fyzické osoby, které spolu trvale žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby. Výrazem společného žití podle tohoto ustanovení se rozumí převážně bydlení v tomtéž bytě, které je trvalé. Znakem společné domácnosti přitom není, přihlášení se na adresu tohoto bytu podle předpisů o evidenci obyvatelstva.

Partneři/partnerky v nesezdaném svazku jsou dále mezi sebou většinou **ve vztahu osoby blízké** (ustanovení § 116 občanského zákoníku). Zákon v tomto ustanovení stanovil dvě kategorie osob blízkých jednak ty, které se stávají blízkými osobami již na základě příbuzenského nebo manželského poměru bez dalšího (příbuzní v řadě přímé, sourozenci, manžel); a dále ty, které se blízkými osobami stávají až na základě určitých fakticky existujících vzájemných vazeb, přičemž zda u těchto osob půjde o vztah mezi osobami blízkými se posuzuje vždy s charakterem na individuální okolnosti daného případu. Domnívám se, že pod kategorií osob blízkých (a konečně i pod kategorií osob žijících ve společné domácnosti) lze zahrnout i osoby stejného pohlaví navzájem spojené partnerským vztahem, neboť vzájemné emoční zaujetí mezi nimi je natolik silné, že by újmu způsobenou jedné z těchto osob pociťovala druhá jako újmu vlastní. Na druhé straně je podle mého názoru sporné za osobu blízkou považovat např. týranou družku tyranského druha ukrytou před agresorem někde v bezpečí azylového domu, přející si jedině, aby tento agresor z jejího života zmizel. Pojem osoby blízké a jeho výklad je i v rámci občanského práva hmotného významný zejména z hlediska posuzování efektivnosti dalších ustanovení např. institutu

odporovatelnosti podle ustanovení § 42a občanského zákoníku, při převodech spoluvlastnického podílu podle ustanovení § 140 občanského zákoníku aj.

Zákon o registrovaném partnerství dosud schválen nebyl.

Právní aspekty vztahu rodičů a dětí z pohledu gender (rodičovská zodpovědnost, rozhodnutí o výchově a výživě nezletilého dítěte).

Základ právní úpravy vztahů mezi rodiči a nezletilými dětmi představuje **institut rodičovské zodpovědnosti**.

V souladu s ustanovením § 38 odst. 1 zákona o rodině je rodičovská zodpovědnost vnímána jako souhrn práv a povinností při péči o nezletilé dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj; při zastupování nezletilého dítěte a při správě jeho jmění.

Rodičovská zodpovědnost *náleží ze zákona oběma rodičům*. Oba rodiče jsou povinni při výkonu těchto práv důsledně chránit zájmy dítěte a mohou užít přiměřených výchovných prostředků ovšem tak, aby nebyla dotčena důstojnost dítěte a jakkoli ohroženo jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj. V praxi bývá rodičovské zodpovědnosti často zneužíváno jedním rodičem proti druhému. Obecně by se dalo shrnout, že k tomuto zneužívání inklinují domácí násilníci muži proti svým partnerkám a dále jsou obecně vlivem kulturních stereotypů ve společnosti při uplatňování rodičovské zodpovědnosti zvýhodňovány matky oproti otcům.

Na výchově dítěte se podílí i manžel, který není rodičem dítěte, za předpokladu, že s ním žije ve společné domácnosti.

Pokud *dochází k porušování či zanedbávání povinností vyplývajících z institutu rodičovské zodpovědnosti* nebo ke zneužívání těchto práv, *může soud* (neučiní-li tak orgán sociálně-právní ochrany) do této rodičovské zodpovědnosti *zasáhnout*. V souladu s ustanovením § 43 zákona o rodině může učinit soud tato opatření:

- napomenutí nezletilého nebo jeho rodiče, eventuelně i třetí osoby,
- vyslovení dohledu nad nezletilým nebo jeho rodiči v případě závažnějšího zanedbání výchovy dítěte,
- uložení omezení, která se přímo týkají nezletilého s cílem zabránit škodlivým vlivům na jeho výchovu.

Ustanovení § 44 odst. 1 zákona o rodině potom upravuje *pozastavení výkonu rodičovské zodpovědnosti*. Toto opatření přichází v úvahu tehdy, existuje-li na straně jednoho rodiče *závažná překážka objektivního charakteru*, která mu ve výkonu rodičovské zodpovědnosti brání, a vyžaduje-li to zájem dítěte. Výkon práv a povinností plynoucích z rodičovské zodpovědnosti přechází v takovém případě na druhého rodiče. Ustanovení § 44 odst. 2 zákona o rodině ukotvuje *omezení rodičovské zodpovědnosti*. Toto opatření vychází z existence subjektivní překážky na straně jednoho případně obou rodičů. Soud omezí rodičovskou zodpovědnost tomu z rodičů, který *nevykonává řádně povinnosti z této zodpovědnosti vyplývající a vyžaduje-li to zájem dítěte*. Přitom konkrétně vymezí práva a povinnosti, na které se toto omezení vztahuje. Základním bodem v tomto úvahovém kontextu zůstává otázka definice „zájmu dítěte“.

K faktickému omezení rodičovské zodpovědnosti však dochází také např. zákazem styku s dítětem, nařízením ústavní výchovy, umístěním do pěstounské péče nebo výchovy jiného občana.

Ustanovení § 44 odst. 3 zákona o rodině ustanovuje *zbavení rodičovské zodpovědnosti*. Soud zbaví rodiče jeho rodičovské zodpovědnosti, zneužívá-li ji nebo její výkon nebo ji závažným způsobem zanedbává. Musí se jednat však jednat o tak značný stupeň ohrožení dítěte, že zbavení rodičovské zodpovědnosti je jediným účinným prostředkem ochrany dítěte a ochrana práv dítěte převažuje v tuto chvíli nad základními právy rodičů, a to i ve smyslu lidských práv.

Podle ustanovení § 26 zákona o rodině upraví soud ještě před rozhodnutím, kterým se rozvádí manželství rodičů nezletilého dítěte, jejich **práva a povinnosti k dítěti pro dobu po rozvodu**, zejména určí, **komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak má každý z rodičů přispívat na jeho výživu**.

Pokud jsou oba rodiče způsobilí vychovávat dítě, mají-li o jeho výchovu zájem, je-li to v zájmu dítěte a lépe tak budou zajištěny jeho potřeby může soud svěřit dítě *do společné případně střídavé péče* (§ 26 odst. 2 zákona o rodině).

Při rozhodování o svěřeni dítěte do výchovy rodičů soud sleduje především *zájem dítěte* s ohledem na jeho osobnost, vlohy, schopnosti a vývojové možnosti se zřetelem na životní poměry rodičů.

Při rozhodování o svěřeni dítěte do péče některého z rodičů bere soud v úvahu i *právo dítěte vyjádřit vlastní názor* (ustanovení § 31 odst. 3 zákona o rodině). Dítě, které je schopno s ohledem na stupeň svého duševního a sociálního vývoje vytvořit si vlastní názor a posoudit dosah opatření jeho se týkajících, má právo svobodně se vyjadřovat ke všem rozhodnutím

rodičů týkajících se podstatných záležitostí jeho osoby. Má rovněž právo být slyšeno v každém řízení, v němž se o takých záležitostech rozhoduje.

Soud dbá, aby bylo respektováno *právo dítěte na péči obou rodičů a udržování pravidelného osobního styku s nimi a právo druhého rodiče na pravidelnou informaci o dítěti*. Soud přihledne rovněž k citové orientaci a zázemí dítěte, k výchovným schopnostem toho, kterého rodiče, jeho zodpovědnosti, stabilitě budoucího výchovného prostředí, ke schopnosti rodiče dohodnout se na výchově s druhým rodičem, k citovým vazbám dítěte na sourozence, prarodiče a další příbuzné včetně bytových poměrů. Soud rovněž bere vždy do úvahy, kdo kromě řádné péče o dítě dbal o jeho výchovu po stránce citové, rozumové a mravní.

I když je dítě svěřeno do péče jen jednomu z rodičů, má jeho druhý rodič *právo na styk* s takovým dítětem. Dohoda o styku rodičů s nezletilým dítětem schválení soudem nepotřebuje. V souladu s ustanovením § 27 odst. 2 zákona o rodině, však soud styk rodičů s nezletilým dítětem upraví, vyžaduje-li to zájem na jeho výchově a poměry v rodině. *Bránění oprávněnému rodiči ve styku s dítětem, pokud je opakovaně bezdůvodné se považuje za změnu poměrů, která vyžaduje nové rozhodnutí o výchovném prostředí*.

Ustanovení § 27 odst. 3 zákona o rodině dává *možnost*, je-li to nutné v zájmu dítěte, *styk s dítětem omezit či zakázat*. Soud může upravit rovněž styk dítěte s prarodiči a sourozenci. V praxi však k omezení (a už vůbec ne k zákazu) styku rodiče s nezletilým dítětem takřka nedochází.

Podle ustanovení § 28 zákona o rodině *změní-li se poměry*, může soud *změnit i bez návrhu rozhodnutí nebo dohodu rodičů o výkonu jejich rodičovských práv a povinností*.

Nežijí-li rodiče spolu, je třeba v rámci rozhodnutí o svěřeni dítěte do péče jednomu z rodičů vždy upravit **rozsah vyživovací povinnosti druhého rodiče**.

Rodiče jsou povinni plnit vůči dětem vyživovací povinnost do té doby, dokud nejsou schopny samy se žít. Dítě má právo podílet se na životní úrovni rodičů (§ 85 zákona o rodině). Podle ustanovení § 99 zákona o rodině může soud při změně poměrů změnit dohody a soudní rozhodnutí o výživném pro nezletilé dítě i bez návrhu. Dojde-li k zrušení nebo snížení tohoto výživného za minulou dobu, spotřebované výživné se nevrací. V případě, že se nejedná o výživné pro nezletilé děti, může dojít ke změně nebo zrušení pouze na návrh.

Rodič, který nemá příjem ze závislé činnosti je soudy povinen prokázat své příjmy a pokud tak neučiní platí nevyvratitelná právní domněnka, že průměrný měsíční příjem tohoto rodiče činí 15- násobek životního minima. Proti pohledávkám na výživné pro nezletilé děti není přípustné započtení ani dohodou. Výživné pro nezletilé dítě lze přiznat i za dobu tří let zpětně ode dne zahájení soudního řízení. Právo na výživné se nepromlčuje.

Je třeba zdůraznit, že zbavení či omezení rodičovské zodpovědnosti nemá vliv na trvání vyživovací povinnosti k dítěti.

Sociální odbor městského úřadu (§ 5 zák. č. 482/1999 Sb., o sociální potřebnosti, ve znění pozdějších změn a předpisů) na žádost rodiče, se kterým žije dítě ve společné domácnosti, poskytuje těm dětem, jejichž druhý rodič neplní vyživovací povinnost *příspěvek na výživu dítěte*. Příspěvek se poskytuje ve výši stanoveného výživného, nejvýše však ve výši rozdílu mezi příjmem dítěte a jeho životním minimem. Bohužel, jak vyplývá z výše uvedeného, tento příspěvek je velmi nízký a potřeby nezletilých dětí nestačí pokrýt ani zdaleka. Dlužno podotknout, že „*materiální nouzi pro neplnění vyživovací povinnosti druhým rodičem je v ČR vystaveno minimálně 20 tisíc dětí.*“² Toto číslo nám totiž označuje počet dětí, kterým je předmětný příspěvek na výživu vyplácen.

K specifickým problémům týkajícím se faktické nerovnosti mužů a žen v kontextu rodinně právních vztahů patří v praxi absentující efektivní ochrana obětí domácího násilí a s tím spojený i zdánlivě nesouvztažný okruh problémů jako je např. ekonomická nedostatečnost žen³ nebo zneužívání institutu rodičovské zodpovědnosti agresorem proti oběti domácího násilí; dále faktické upřednostňování žen v rozhodování o svěření nezletilých dětí do péče, které vychází z faktické nerovnosti v rozdělení práv a povinností spojených s péčí o dítě.

Ve společnosti stále panuje zakořeněný stereotypní předpoklad, že je to žena, kdo se věnuje péči o děti, kdo s nimi zůstává doma po dobu rodičovské dovolené, nemoci, a kdo nemá dostatek času pro věnování se profesi. Tento vžitý stereotyp nese pro ženy negativní důsledek v pracovněprávních vztazích.

Naproti tomu muži jsou diskriminováni v možnosti péče o dítě, neboť se předpokládá, že o dítě pečovat nebudou, a že na nich leží starost o finanční zabezpečení rodiny. Muž, který čerpá rodičovskou dovolenou je určitou částí společnosti stále ještě hodnocen s despektem, přičemž výjimkou nemusí být ani zaměstnavatelé/zaměstnavatelky těchto mužů.

² Statistika Ministerstva práce a soc.věcí ČR za rok 1999

³ Jedná se zejména o kategorii žen s nezletilými dětmi, jejichž otec neplní vyživovací povinnost, ženy na rodičovské dovolené, nezaměstnané nebo i ženy žijící v manželství, v němž však jejich manžel neplní vůči nim vyživovací povinnost. Žádnou výjimkou nejsou ani vztahy, kde otec rodiny (gambler, alkoholik či patologický lakomec) zabavuje téměř veškeré rodinné finance na uspokojování výhradně vlastních potřeb. V současné době pro mne již není nikterak překvapující, setkám-li se ve své praxi s ženou na rodičovské dovolené (obětí domácího násilí), která např. po dobu půl roku přijímá z potravin pouze mléko a pečivo, protože na jiné potraviny jí potom, co nakrmí děti, nezůstanou žádné finanční prostředky, příjem jejího partnera (otce jejích dětí), s nímž sdílí společnou domácnost, přitom dosahuje výše 25.000,-Kč čistého.

Neustále přetrvávají rovněž faktické rozdíly v platech mužů a žen, což mimo jiné vede i k tomu důsledku, že se žena stává na muži finančně závislou, což může nést negativní odraz v dalších oblastech souvisejících s rozdělením moci v rodině.

Domácí práce:

Napište návrh na rozvod tzv. sporný. O tuto službu Vás požádala bezdětná kamarádka, která již dále není schopna setrvat v neuspokojivém manželství. Krom zákona o rodině můžete ke své práci využít tzv. vzorů právních podání, které jsou mimo jiné i volně přístupny na internetu.

Právní aspekty přerušeni těhotenství.

ČR uznává právo ženy na volbu týkající se umělého ukončení těhotenství limitovanou stářím plodu.

Právní úprava umělého přerušeni těhotenství je obsažena v zákoně č. 66/1986 Sb., o umělém přerušeni těhotenství, ve znění pozdějších změn a doplňků (dále jen „zákon č. 66/1986 Sb.“).

Ženě se uměle přeruší těhotenství, jestliže o to písemně požádá, nepřesahuje-li těhotenství dvanáct týdnů a nebrání-li tomu její zdravotní důvody.

Ženě lze dále uměle přerušit těhotenství ze zdravotních důvodů s jejím souhlasem nebo z jejího podnětu, jestliže je ohrožen její život nebo zdraví nebo zdravý vývoj plodu nebo jestliže jde o geneticky vadný vývoj plodu.

Je-li žena mladší 16 let musí mít k přerušeni těhotenství souhlas zákonného zástupce, je-li žena staší 16 let, ale mladší než 18, bude přerušeni jejího těhotenství ohlášeno jejímu zákonnému zástupci.

K provedeni zákona č. 6/1986 Sb. byla ministerstvem zdravotnictví vydána vyhláška č 75/1986 Sb. zásadně novelizovaná vyhláškou č. 467/1992 Sb., která konkretizuje především zdravotní důvody, pro které nelze na žádost ženy uměle přerušit těhotenství; seznam nemocí, syndromů a stavů, které jsou zdravotními důvody pro umělé přerušeni těhotenství s tím, že po uplynutí dvanácti týdnů délky těhotenství, lze toto uměle přerušit, jen je-li ohrožen život ženy nebo je prokázáno těžké poškození plodu nebo že plod je neschopen života. Svědčí-li pro umělé přerušeni těhotenství genetické důvody, lze je uměle přerušit nejpozději do dosažení 24 týdnů těhotenství. Jestliže k umělému přerušeni těhotenství dalo podnět zdravotnické zařízení

a žena k němu odmítá dát souhlas, učiní o tom žena, která odmítá umělé přerušení těhotenství, písemné prohlášení (revers). Umělé přerušení těhotenství lze na území ČR provést i cizinkám, ovšem jen za předpokladu, že zde nesetrvávají na přechodný pobyt s tím, že předmětná vyhláška vymezuje, že pro účely tohoto právního předpisu se za přechodný pobyt nepovažuje např. pobyt na území ČR z důvodů studia. Umělé přerušení těhotenství je pro ženy zpoplatněno.

Jiné, než zákonem vymezené umělé přerušení těhotenství, je podle českého právního řádu trestné pro osobu, která těhotné ženě k takovému způsobu umělého přerušení těhotenství pomáhá nebo ji svede k tomu, aby své těhotenství sama uměle nedovoleným způsobem přerušila či jiného požádala nebo mu dovolila, aby jí nedovoleným způsobem těhotenství přerušil. Potrestán bude rovněž ten, kdo se souhlasem i bez souhlasu těhotné ženy, její těhotenství uměle jinak než zákonným způsobem přeruší. Těhotná žena, která své těhotenství sama uměle přeruší nebo jiného o to požádá nebo mu to dovolí, není pro takový čin trestná, a to ani podle ustanovení o naváděči a pomocníkovi (viz § 227 až 229 zákona č. 140/1961 Sb., trestního zákona, ve znění pozdějších změn a doplňků).

Domácí četba (vložit):

- Obermeyer, C.M: Medzikultúrny pohľad na reprodukčné práva, Možnosť voľby, Aspekt, Bratislava, 2001, str. 216 - 233

Rodičovská dovolená.

Jednou z možností, jak by se otec mohl podílet na péči o dítě, je institut tzv. „rodičovské dovolené“ (§ 158 zákona č. 65/1965 Sb., zákoníku práce, ve znění pozdějších změn a doplňků /dále jen „zákoník práce“/). Rodičovskou dovolenou je povinen poskytnout zaměstnavatel zaměstnankyni a zaměstnanci na jejich žádost k prohloubení péče o dítě. Rodičovská dovolená se poskytuje matce dítěte po skončení mateřské dovolené (ustanovení § 157 zákoníku práce) a otci od narození dítěte, a to v rozsahu, o jaký požádají, ne však déle než do doby, kdy dítě dosáhne věku tří let. V praxi toto ustanovení znamená, že rodičovskou dovolenou mohou čerpat buď otec nebo matka a dokonce i oba zároveň. Rodičovský příspěvek však nenáleží otci po dobu, kdy matka pobírá peněžitou pomoc v mateřství (tzn. po

dobu mateřské dovolené matky) a v případě obou rodičů na rodičovské dovolené může rodičovský příspěvek pobírat jen jeden z nich. Od 1. ledna 2004 platí, že si rodič na rodičovské dovolené může přivydělat k rodičovskému příspěvku libovolnou částku, a to za předpokladu, že zajistí trvalou péči o dítě. Výše rodičovského příspěvku činí v současné době 3.573,- Kč. Počet mužů na rodičovské dovolené je v ČR zatím minimální.

Doporučená literatura:

- **Gregorová, Z. a Králíčková, Z.:** Nesezdané soužití v právním řádu České republiky, Právní rozhledy, 1998, číslo 5, str. 209-214
- **Na cestě do Evropské unie – Průvodkyně nejen pro ženy,** Aspekt, Efka, Gender studies, PSF, Heinrich-Böll-Stiftung, Praha, 2002
- **Koldinská, K. a Tomeš, I.:** Sociální právo Evropské unie, 1. vydání, C.H.Beck, Praha, 2003
- **Možnost' vol'by - aspekty práv a zodpovednosti:** Aspekt, Bratislava, Aspekt, 2001
- **Radvanová, S. a Zuklínová, M.:** Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva, první vydání, Praha, C. H. Beck, 1999
- **Hrušáková M. a kol.:** Zákon o rodině, první vydání, Praha, C.H.Beck, 1998
- **Jehlička, O. - Švestka, J. a Škárová, M.:** Občanský zákoník, Komentář, 8. vydání, Praha, C. H. Beck, 2003
- **Kol. autorů:** Právní postavení žen v České republice, Iuridica, 1996, číslo 3 – 4
- **Pokorný, M. - Holub, M. a Bičovský, J.:** Společné jmění manželů, první vydání, Praha, Linde Praha a.s., 2000
- Společnost mužů a žen z aspektu gender - sborník studií (Open society fund), první vydání, Praha, Open society fund, 1999
- **Voňková, J. - Huňková, M. - Vavroňová, M. a Prokopová, Z.:** Násilí v rodině a domácnosti z pohledu práva (domácí násilí), Texty jsou určeny pro účastnice a účastníky školení o možnostech prevence a sociálně-právní pomoci dospělým obětem a dětem, první vydání, Praha, proFem, 2002
- **Kol. autorek a autora:** abc feminismu, Brno, NESEHNUTÍ Brno, 2004
- **Kol. autorek:** Průvodce na cestě k rovnosti žen a mužů, Brno, NESEHNUTÍ Brno, 2004
- **Oakleyová, A.:** Pohlaví, gender a společnost, první vydání, Praha, Portál, 2000

- **Renzetti, C. M. a Curran, D. J.:** Ženy, muži a společnost, Praha, Nakladatelství Karolinum, 2003

Právní předpisy doporučené k nastudování:

- Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW) - Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen (vyhláška ministra zahraničních věcí č. 62/1987 Sb.)
- usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku ČR, ve znění pozdějších změn a doplňků
- zákon č. 65/1965 Sb., zákoník práce v aktuálním znění
- zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, v aktuálním znění
- zákon č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti, v aktuálním znění
- zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, v aktuálním znění
- zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, v aktuálním znění
- zákon č. 463/1991 Sb., o životním minimu, v aktuálním znění

Seznam použité literatury:

- **Gregorová, Z. a Králíčková, Z.:** Nesezdané soužití v právním řádu České republiky, Právní rozhledy, 1998, číslo 5, str. 209-214
- **Možnost' vol'by - aspekty práv a zodpovednosti:** Aspekt, Bratislava, Aspekt, 2001
- **Radvanová, S. a Zuklínová, M.:** Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva, první vydání, Praha, C. H. Beck, 1999
- **Hrušáková M. a kol.:** Zákon o rodině, první vydání, Praha, C.H.Beck, 1998
- **Pokorný, M. - Holub, M. a Bičovský, J.:** Společné jmění manželů, první vydání, Praha, Linde Praha a.s., 2000
- **Voňková, J. - Huňková, M. - Vavroňová, M. a Prokopová, Z.:** Násilí v rodině a domácnosti z pohledu práva (domácí násilí), Texty jsou určeny pro účastnice a účastníky školení o možnostech prevence a sociálně-právní pomoci dospělým obětem a dětem, první vydání, Praha, proFem, 2002
- **Kol. autorek a autora:** abc feminismu, Brno, NESEHNUTÍ Brno, 2004

- **Kol. autorek:** Průvodce na cestě k rovnosti žen a mužů, Brno, NESEHNUTÍ Brno, 2004